
Privim ca abonați pe D-nii ce vor bine vroi a primi
două numere unul după altul.

Isteața și Pace...

Zice că a fost o dată un împărat, gazdă nu tîndală; oile lui se vedeau și se cunoșteau dintr'ale altor botezați, boii lui ierau cei mai frumoși în tot satul. Apoi mai avea doară țeri întregi toate ale lui, că doară de aceea iera iel împărat: unele le stăpînise de la tată-su, altele le cîștigase iel vitejește, că-i plăceau bătăile. De la mumă-sa îi remase mult aur și argint și adimante, putea deci cu drept cuvînt zice că-i bogat cumu-i data. O dată, hai drace că iel face un plug de aur și merge să are cu iel. Arînd pe cel hotar, ieată vine la iel un moșneag: „Bun lucru, înălțate Impărate!” — Moșneagul, dete adecă binețe. Bun da scump, moșule,“ îi răspunde împăratul, care nu pricepuse cum se cade pe bătrîn; se vede că nu știea tocmai bine românește, ce de alt cum nu-i nici o mierare pentru împărați, că doară și ieii au numai un cap, apoi într'un cap numai, nu pot nici ieii băga atîtea feliuri de limbi cîte neamuri de oameni au în împărăție! Deci, Împăratul, așa mai slăbuț, cum poate iel zdrobi românește, zice cătră vîj (=moșneag, se aude pe Someșul mare): „Moșule, ce gîndești c'ar fi vrednic plugul acest de aur?” (Împăratul credea că vîjul despre plug a zis „bun lucru.”) Dar vîjul îi răspunde fără pic de gîndire: „Innălțate, Impărate, de n'a plouă în luna lui Mai, nu-i vrednic nici o coajă de mălaiu!” Cu aceste vorbe merse moșneagul mai departe.

Împăratul se gîndi mult la vorbele moșneagului și le află de adevărate, căci gîndise precum și iera într'adevăr: „De nu va fi ploaie în luna lui Mai, de bună samă că mai mult va fi vrednică o coajă de mălaiu de cît plugul acesta, că din iel nu poți mîncă, pe cînd cu coaja îți alungi batîr o dată foamea cît de cît.” Deci se pune împăratul și vinde plugul cel de aur și cumpără unul de fier, cu care tocma așa de bine lucră pămîntul ca și cu cel de aur, ba încă mai bine, și cu banii ce-i remăsese își cumpără o moară chiar lingă casă, că moară nu avea până ntr'acea și se gîndi ce să mai împărță iel bucate cu alții pentru măcinat; mai bine să capete iel cîte ceva de la moară! Gîndul nici n'a fost reu de alt cum.

După ce avea acum și moară, se gîndește să se însoare, că

ieră holteiul *) cam stătut și acum și avea cu ce-și ținea mu-
ierea, că doară un împărat are venituri, nu ca noi, dar și chel-
tuelii îndoite ca noi, fără îi aducea moara cîstig frumos.

Se pune deci și începe a se cam uită pri'ntre cele fete, să
vadă care ar fi de iel. Iar se întilnește cu moșneagul cel de la
arat :

— Bună vremea, moșule !

— Bună să-ți fie inima, înălțate Impărate! Da de unde și
până unde ?

— Caut ce n'am, moșule.

— D'apoi să fie într'un ceas bun și cu noroc, înălțate Îm-
părate, dar te rog de una: nute prea lăcomi la rang, la neam, la
avere, la zburdălnicie; D-tale îți trebuie o muiere isteată, așa—ți
caută una, care va fi mai isteată; nici nu merge D-ta pe la ieie,
scrie numai cărți în toate părți, revașe 'n toate orașe, că vrei
să te însori și vei lua de nevastă pe fata cea mai isteată și mai
cu minte, fie chiar și dintre oameni de jos, dintre plugari, apoi
să văd ieu dacă nu nimeresti bine.

— Bine moșule, dar cum voi și ieu care-i mai isteată ?

— O, Doamne, înălțate Impărate, scrie în toate cărțile și
revașele așa, că pe aceea vei lua-o de muiere, care va veni la
palatul Măriei tale mai întăiu, dar cum, nici călare nici pe jos,
nici îmbrăcată nici desbrăcată, nici pe drum nici pe delături,
nici cu cinste nici fără cinste !

— Bine, moșule, dar poate-se una ca asta ?

— Și de ce să nu se poată ? bată-și capul cine vrea să fie
împărăteasă !

Merge împăratul a casă, face cum l'a învățat moșul și a-
șteaptă în pace, văzîndu-și de moară, de moșie și de împărăție.

Mult și-au bătut capul cele fete de crai și de împărați, de
grofi și de baroni, de boieri, și de frunțași din toate satele și o-
rașele Impăratului, cum să facă să se mărite care-va după Impă-
ratul, dar în zădar le fu truda, că nu izbuti nici una. Vestea
merse până în poporul de rînd, și ce să vedeți ? Ce nu putură
scoate la cale domniul cei mari și învățați, o fată de țeran o să
ducă la îndeplinire ! Chiar a doua zi își leapădă toate hainele de
pe sine și se îmbracă într'un leșteu **) și astfel îmbrăcată prin-
de o vrăbie și o pune într'un blid, o acopere, se suie călare pe

*) În munții apusenii zic holțeriu, într'alte părți holțeiu și
june, fecior de însurat.

**) Leșteu zic prin Reteag, sub Ciceu, lîngă Someșul mare, la re-
țeaua de prins pești, care are formă pătrată și ie prinsă de ce-

un țăp și pleacă astfeliu călare, cu picioarele pe jos și merge tot di'ntr'o margine a drumului până'n cealaltă. De cătră sară ajunge la palatul împăratului și întră în lăuntru. Toți încep a rîde de călăriea și de mersul fetei, dar mai tare de călăriea ieii. Împăratul nu ridea, îi plăcea fata că ieră frumoasă și isteată și credea că va fi și de neam mare. Decî zice împăratul: „le drept c'ai venit, după cum am zis, numai una tot te strică, să vād cînstea-necînstea, și, dacă și aceea ai nimerit'o, încă azi ne cununăm “ Fata-i întinde blidele, împăratul ridică cel de deasupra și vrabia zbrrrr! zboară ca glonțul în cît împăratul rămîind înmărmurit scapă blidul din mină de se face tot bucățele.

Iei bine, draga mea, zise împăratul, acum să-mî spuî a cui iești și de unde?

— Ieü, înălțate împărate, sînt dintr'un sat cu oameni, fata unuî Român plugariü, după munca lui trăesc toți domniî și lenioșii din împărăția Măriei Tale.

Prea bine, înse, de oare-ce tu iești fată de plugariü, și ieü numai pentru istețime te fac împărăteasă, poftesc de la tine ca să te legî că nu vei face nici o judecată, că îndată ce ai cutezä să faci și numai una cît de mică, te alung să mergî îndărăpt, așa pre cum ai venit.

Fata se învește și astfeliu împăratul o duce la altariü numai de cît, și-i cunună un cinstit părinte, după cum le ieră legea și obiceiul, firește după ce o îmbrăcară ca pe o fată de împărat, că doară n'or duce-o la sfînta cununie, colo înaintea icoanelor, Doamne ferește, ieac'asa!

Nu trece multă vreme, după cununie, și împăratul trebui să meargă la bătaie, să iea vieața la vre-o cîte-va miî de oameni bunî de lucru, iel, care nici la o muscă nu-i poate da vieața. Împărăteasa rămîne a casă să aibă grijă de ună alta, dar mai cü samă de moară, apoi afar de aceea, cît nu mai are omul de lucru dacă vrea să și-l caute, că doară lucrul nu mai are sfîrșit nnumai cînd întrăm în mormîntul rece.

Unde gluma trece.

Intr'o zi ieară merge împărăteasa să mai vază de cea moară că doară nu se poate încrede numai în credința morariului. Acolo află pe doi oameni sfădindu-se, un Român și un Sas. Românul adecă dusesese ceva bucate la moară pe spatele unei mîrșine.

---

le patru cornuri cătră capetele a lor două rude *) de grosimea degetului, ce stau cruciș, iear mijlocul crucei ie legat de o rudă, orî mai bine de o furcă lungă; leșteului îi zic în unele locuri comiheriü.

*) Rudă însamnă prăjină. NR.

Sasul iera la moară, își dusesese bucatele în carul tras de doi boi săsești. Romînul legăse mîrțina de carul Sasului și până ierau amîndoi în moară aceea fătase și se trăsese mînzul sub car. Sasul nu mai putea bucurie că carul lui a fătat un mînz; nu ieră chip să-l poată cineva face să priceapă cum că mînzul nu poate fi de cît de la mîrțina Romînului, iel nu mai da două cu donă că mînzul ie al lui, că sub carul lui l'a aflat, că Romînul nu a adus de a casă de cît ieapa cu sacul desăgît pe șeauă iear în urma iepei nu ieră nici un mînz, de cît un Sas care înse ieră mai mare și de cît ieapa și decî nu a putut să fie mînzul acelei iepe, și cine mai știe cite un îndrugă Sasul în prostiea lui.

Văzînd împărăteasa cearta, uită că n'are drept să facă judecată și zice cătră cei doi pricinași: „Mă, oameni bunî, plecați amîndoi în două părți, care cu ce are; tu Sasule cu carul tău, și tu Romîne cu mîrțina ta, după care v'a merge mînzul, a aceleuia să fie, că a aceleuia se cade să fie. Firește că pricinași a trebuit să se spue la judecata împărătesei, dar mînzul naibeî, spre năcazul Sasului, merse după mîrțina Romînului. Acum, văzînd Sasul una ca asta, se minie foc pe Romîn și pe împăcatoriî, că nu pierduse în vieța lui nici un proces și acum să pieardă, și chiar față cu un Romîn și înaintea împărătesei! Indată ce venî împăratul a casă, merse și-i spuse întimplarea. Împăratul ascultă pîra Sasului până'n capăt, apoi îi spuse verde'n buze că: „Lege mai dreaptă de cît cum i-a făcut Măriea Sa Împărăteasa nici un Împărat din lume nu le poate face, dar se-și cam năcăji Împăratul văzînd că nevasta lui se amestecă în lucrurile lui, fără slobozenie.

De cumva ierau pe atunci advocați, ce mai știî, poate aflau vre un paragraf cu care să arăte că carul Sasului a fătat mînzul, așa înse, din lipsă de avocat remase dreptatea pe partea Romînului, precum o făcuse împărăteasa. Numai atunci se făcu și Romînului dreptate, ci, cine i-o făcu ieră cît pe ce să o pață cît de reu.

Împăratul chiemă pe împărăteasă înaintea, îi spuse că mai mult pită și sare p'o masă nu pot mîncă și că iea să se gindească în trei zile ce are de gînd să-i ceară, că-i va da, orî ce va încăpea pe o căruță, numai iertare să nu ceară, că iertare nu-i poate da.

Vorba împăratului fû vorbă sfîntă. A treia zi demineața stau două căruți, gata de cale, diinnaintea ușei palatului, întru una să-și pună împărăteasa cite ceva și întru una să se urce împăratul, să opetreacă până între hotare. Împărăteasa înse nu vrea să primească nemic de la împărat, zicînd că iea nu are ce face cu atăta avere, cită ar încăpea într'o căruță, că se îndestu-

lează numai cu cît va putea iea prinde'n brațe. Nu-și iea decî chiar nemic fără se pune lîngă împăratul în căruță și pleacă, poroncînd că cealaltă căruță să nu vină în zadar, cu ieî că iea nu o primește nici plină, necum goală! Ciți-va miniștri încă o petrec pănă între hotare, în altă trăsură, fiind foarte mahnîți că trebuie să se despartă pentru tot deauna de-o împărăteasă atît de isteată și de cu minte. — După ce ajung între hotare se coboară toți din trăsură și încep a-și luă remas bun. Desî Impăratul o mai întrebă odată; „Dar vezi, muiere, de cere ceva, că orî ce-ți dau, numai iertare cum ți-am mai spus — nu.”

Atuncî iea zice: „Innălțate Impărate, iertare nu-ți cer, că nu-s vrednică de iea, dar zici că-mî dai ce voiî putea strînge'n brațe?”

— Dau, ieată aud și miniștriî miei!

Atuncî împărăteasa se răpede și cuprinde pre Impăratul în brațe zicînd, „Numai atîta-mî trebuie!”

Pacea fu gata. Toți se suiră în trăsuri și se întoarseră la palat precum și veniseră, Impăratul și împărăteasa într'o trăsură drăgostindu-se, iar miniștriî într'altă trăsură din dărăpt, clătînd din cap și zicînd: „Isteță și pace!”

BCU Cluj / Central University Library Cluj *Someșanul*

Baba și Țiganul.

(sfîrșit)

* * *

A doua-zi cînd începuse a se „onizi” de ziuă se trezi.

— Dormî, măî femee?

— Ba nu.

— Iea pe vremea asta am dat noi ieri noapte de mama.

— Ieî!... Iean lasă, că parcă tot o vād.

— Sărmana, D-zeu s'o ierte, lacomă a mai fost cît ieră vie și tot lacomă-i și acuma!... Dar oare ce 'nnegrește colo lîngă culme?... Nu cum-va iear....

— Mama!!.

— Iean tacî?!.

— Ea zeu, uită-te bine

— Mai așa!

Chiar așa ieră. Baba ședea 'n picioare pe patul din fundul casei și cite straiie ierău pe culme, rochiî de-ale femeiei, cațavici, fermenene, bondiți, cojoace de ale omului, toate le înșfăcase în brațe.

— Bre, bre, bre, bre, bre, bre, bre....

— De-acuma, omule, să-î dăm și straiiele de pomană. Ieu nu mă mai îmbrac cu dînsele.

— Apoi să le dăm.

Le-au dat.

Au chiebat pe frate-su. I-au dat straiiele toate și din tot ce avea: din lucruri, din vite, din oi, din toate-celea i-au dat cita ceva de sufletul babeî, numai să n'aibă ce măi cătă la dînșii.

* * *

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Toată ziua ceiea, cel sărac cu femeiea și cu copiii cărau cele date de pomană. Popa năcăjă să măi îngroape baba, iar țiganul dormea dus. Ostenise cît săpase toată noaptea și tăbîrcise coșogemite băboiū mort.

Cind inseră, omul îl chiebat la mîncare.

— Dar ce să mînc?

— Mălaiū, găluște, plachie....

— Dar de unde?..

— Dela praznicul mamei.

— Ce dracul!.. Nu le-ați măi gătit?!!..

— Ba da, dar acestea s de la praznicul de astă-zî.

— Adecă de-atreia-zi?..

— Ba iear a fost ieșit din groapă, zise omul, și-î spuse tot ce se petrecuse în ziua aceiea și ce-î dăduse frate-su de pomană.

— Iei! și-au îngropat'o ieară, făcu țiganul.

— Ingropat da!.. Și bietul părinte cît i-a măi cetit!.. Ieră pic de apă....

— Sărmanul!...

Cetise într'adevăr bietul popă, d'apoî și de toată cetania cîte o oaie și cîte-un irmilic, ba și leturghii și serindare, m'ași prinde și ieu, zeu! Chiar singur își făcea socoteală:

„Ce mort cu noroc a fost și babă asta! Bine a mai mers,” zicea popa cînd se culca.

Tiganul înse din colo, de abiea se sculase și tot așa zicea și iel: „Bine i-a mai mers popei!.. Trei piei de pe-un mort!!..“

In sfîrșit, țiganul zicea că i-a căzut popei lapte 'n păsat.

* * *

Știți că țiganilor li-s dragi caii.

Avea popa un mînz, știî așa cam strîjnic cam tretin, gras ca un harbuz și blînd de nu-ți mai dăduse ochii a vedea.

Țiganului îi căzuse la inimă. Vra să-l facă pe popa să i-l deie lui.

Desgropă baba, o duse la popa, o încălecă pe mînz, îi legă picioarele pe sub pîntece mînzului și-i înnodă degetele în coamă de gîndeaî că-i chiar vie. Încă sedea cam plecată, parcă vrea să deie la fugă.

Dimineața, cînd iese popa din casă, mînzul cu baba fuga la dînsul. Popa dă să se ferească, mînzul după dînsul. Fuge, fuge, și mînzul și iel.

Cînd să se întoarcă înapoi, n'are pe unde. Valeu, degeaba. Măi Ioane, măi Gheorghe, strigă argații — pace. Doamne Iesuse Hristoase... Sfinților Aftanasie și Chiril și sfinților fără de arginți Cozma și Dămiean, Iermolai... Sănătate. Se ruga bietul popă și cine știe ce va fi mai pățit până ce-au dat niște oameni peste dînsul, că mînzul se vede nici de-o rugăciune nu vra să înțeleagă.

Doamne ferește! ziceau oamenii prin sat. A pățit o și părintele nostru. Se vede că nu i-a cetit bine și babă a venit acuma pe capul lui.

Dar popa ce mai zicea? Vai de sufletul lui! A pus de-a săpat o groapă de trei ori mai adîncă, i-a cetit molitfele cele mai îndrăcite și a pus de-a bătut cu maiul țerna deasupra gropei, să nu mai poată ieși. A făcut iel sfîrșit ce-a făcut, numai de pomană nu s'a prea silit să deie. Mai ales de mînz nici n'a gîndit. Lui nu-î venise prin minte că babei îi place mînzul. Nu. Se culcă liniștit parcă bieata babă n'ar fi avut și iea suflet.

* * *

Baba înse nu uită. Dorul mînzului o aduse pe la miezul nopței și o culcă în pat la popa.

Cînd se scoală popa demineată, dă de ceva rece lîngă dînsul. De o dată gîndea . . . nu știu ce mai gîndea, dar cînd văzu că-î baba sări popa ars, parcă de cînd lumea nu mai fusese culcat. Fugea și i se părea cîte-un an pînă ce deschidea cîte-o ușă. Cînd s'a văzut afară gîndea c'a scapat din iead. Mai nici a vorbi nu putea. Îi luase Avram sporiul. Ședea cu ochii alunați și se tot ferea cînd în coace cînd în colo. I se părea că-l înșfacă baba.

Mulțime de lume, mai tot satul, se stîrnsese la popa. Ședeau care de care și își făceau cruce dar nime nu îndrăznea să se apropie de babă. Măcar un cuvînt nu ziceau de dînsa. Își temeauă jocul să nu le vie și lor rîndul ca popei.

Popa se legă de focerii babei. Zicea că ieî trebuie s'o ieie de-acolo.

Feceorii nu îndrăznău nici ieî. Cel bogat abiea scăpase, cel sărac se temea să nu vie și la dînsul să-î sparie copiii.

leaca vine țiganul.

— Măi omule, tu m'ai scăpat pe mine de la moarte. Haide să-ți fac și ieu o treabă. Lasă-mă să 'n-groap ieu pe mă-ta, să văd nici de mine n'a asculta.

— Du-te, du-te,—făcu omul bucuros.

— Mă duc, dar să știi că de geaba n'o îngrop ieu. Să-mi deie și mie ceva. Am să fac cu popa tocmeală...

— Fă ce știi.

Merge țiganul la popă.

— Ascultă, părinte, ce-mi dai mie să-ți îngrop ieu baba să nu mai ieasă cît va fi lumea?

Îți dau ce vrei...

— Așă? Atunci îmi dai mînzul cel sur?..

— Ți-l dau, bre, și ieapa ți-o dau, și potcapul dacă vrei, numai scapă-mă de osînda asta.

Luă țiganul ieapa cu mînzul și-i duse a casă. Apoi se întoarse la popa, baba 'n spate și la besereca. Mai săpă ce mai săpă la groapă, puse baba înăuntru și o astupă, apoi luă un par de păducel, îl ascuți și îl bătu în mormînt drept prin inima babei.

Bătea țiganul și asculta; iear cînd ajunse parul la inima babei, atunci, spunea țiganul, s'a auzit o morăitură ca de moțan.

— Ie strigoaică!!.. Dar în caltea i-am rupt și ieu pielea, zicea țiganul.

Intr'adevăr că i-a rupt pielea, că după ce i-a bătut parul ca mai ba să mai ieasă baba.

Au scăpat oamenii de-o belea și bietul cel sărac de sărăcie. Ba încă s'a învățat și meșteșug de scăpat de strigoii, că după aceea cum auzeau de vr'un mort că ar fi strigoii, îi turnau cite-un par de păducel în inimă și-i tăieau gustul de ieșit la primblare. Și astă-zî chiar tot așa se face.

Ferească D-zeu să fii strigoii! Nici în groapă nu-ți dau pace.

Th. D. Speranță.

Balamiş-Balmuş.

Anecdotă populară.

Un țigan se innădise la o stână. S'a fost dus odată din întimplare și ciobanii n'au avut de lucru și l'au chie-mat la masă.

Ciobanii ca ciobanii la mîncare mai mult în brin-ză și în unt dovedeau.

Cînd s'a dus țiganul, tocmai se întimplase de min-cau balamiș-balmuş. Dar ce balmuş? Turnase o hrincă de mămăligă într'un ceavn cu unt, îl frămîntase zdravăn, pușese ceavnul pe cărbuni ș'apoi numai se dăduseră cu lingurile împrejurul lui de făcea pe gît: Gheorgiță!... Pe țigan îl apucă ametală cînd îi dădu de gust.

Din ziua aceea toate chipurile făcea să găscă pri-lej de dus la stână. În zile de celelalte potrivea de ducea cîte-o pleviță, cîte-o custură, cîte-un suvac făcut de din-sul, iar Sîmbătă, se ducea să capete de sufletul morților.

Azi merge, minî merge, prea des merge. Cînd se mai duce într'o zi, se umple de bucurie. Ciobanii îi ho-tăresc să nu mai deie pe la dînșii.

— Doamne, bădică, să nu vă fie cu bănat, zice țiganul, ieș n'ași veni de alta,.... numai mîncarea ceea care se mîncă, așa știu, din ceavn.

— Îți place!...

— U! Iu u u!...

— Spune țigancei să-ți facă?

— Apoi nu știe!

— Cum nu știe?

— Apoi dă, nu știe! Dă, nu știe!...

— Spune-î tu.

— Nu știu cum se chieamă.

— Balamiş-balmuş.

— Balamiş-balmuş, bre!...

„Balamiș cu bălămale
„Cum te-ar pune tetea'n cale
„Și te-ar prinde cam brățiș
„Și te-ar face balamiș!!....

Doamne, bădică, zeu, adecă nu mi-ți da și mie o leacă să-î duc Chirandei de probă?...

— Ba.... da.

I-au dat.

Luă țiganul boțul și porni.

Cînd ajunge la un pod, ce face, ce drege, scapă boțul în baltă. Dă după dînsul să-l caute. Dă'n coace. dă'n colo, nu-î. Cată'nainte. Se umple de glod de nu se mai cunoștea de-î țigan orî dracul și tot cată.

În vremea asta ieaca și-o trăsură cu un boieriū.

— Fugi de-acolo, măi țigane, că se sparie caii:

— Să trăiești, Măria ta, dacă nu-l gălesc....

— Ce nu găsești?...

— Dă! Nici nu știu ce să mai zic... Am uitat cum se cheamă.

— Dar ce iera?... Cum iera?...

— Iera.... uu boț de aur cît capul meu!....

— Un boț de aur!!... Auzi, Ioane, fugi de cată și tu.

Viziteul se duce, întră'n glod și s'apucă și iel de cătat cu țiganul.

Nu-î, măi Ioane? Nu-î cucoane. Nu-î, bre? Nu-î. — Nu-î, nu-î. Ce dracu-î de făcut? Haide și boieriul. Incepe și iel, întăiū de pe la margine a-î învăța pe dînsū pînă ce se descaltă de întră și iel. Cantă și iel, caută. Nemic. Răscolise tot glodul, că iera un pîrauaș glodos. Apa se'ngroșase parcă iera niște „cir“.

De la o vreme, Ion se lehametuește.

— Dar, hai cucoane, ce-atîta cătătură la dracul! S'a făcut glodul ista balamiș-balmuș.

— Ha! De-aceala, de-aceala, face țiganul.

— Ce de-aceala?

- De aceala, cum i-a zis, de-aceala iera.
- Auzi?! Ian umflă-l Ioane.....
- Mă rog cucoane! Să fii sănătos! Mă rog.....
- Ce mă rog? De ce-ai spus că iera boț de aur?..
- Apoi dă. La un boieriu ca D-ta ce iera să spun și ieu..

Th. D. Speranță.

CRITICA

(sfârșit)

Povestiri și biografii din Istoria veche de G. Dhombres și Gabriel Monod traduse de A. Brandia profesor la liceul din Iași.

Ieste o vorbă: nenorocirea nu vine nici o dată singură și mai adevărată vorbă nici nu mai poate să fie. Destul a fost ca autorii povestirilor ori D-l Brinză să se apuce de scris despre preistorie pentru a se înglodă în feliu de feliu de greșeli. De aice pot să se învețe acei cari-și închipue că pentru a putea da idei pe scurt despre o chestie științifică ieste de ajuns să filuească vre o carte și apoi să prescurteze și să facă înțeles. Am arătat ce încurcătură s'a întâmplat la împărțirea vrîstelor și la deosebirea lor după armele și uneltele întrebuintate. Ieată acuma și greșeli în privința animalelor ce au trăit în vremile acelea,

D-l Brinză după ce descrie unelta de ras pieile, din epoca moustierieană, zice: „Animale urieșe, ipopotamul, mamutul, tigru și ursul peșterilor, animale cări astăzi au dispărut cu totul sau cari sînt cu mult mai mici de cît o dinioară, ierau atunci soții înspăimîntători ai omului, care-și căută scăparea la poalele stîncilor întretăietă(?) sau în fundul peșterilor. Mai tîrziu se iviră soiuri

nouă de animale: calul, leul, renul, cerbul și zimbrul, un soiū de bou selbatec.“

Cum se vede D-l Brînză crede că renul, zimbrul, etc, nu ierau în timpul epocii acheuliane și moustieriene și că s'au arătat în cea solutreeană. Nenorocire înse, că nu-î așa, renul s'a arătat în Europa o dată cu mamutul și cu rinocerul tihorin prin urmare nu s'a ivit mai tîrziu cum zice D-l Brînză, ci a remas și după ce strînsese mamuții și rinocerii. Mamuți tot se mai găseau și în epoca magdaleniană, dar foarte puțin.

Ieată ce zice Hamy în scrierea citată pag. 149.

„Din toate aceste descoperiri, urmează că acest rumegătoriū, care s'a ivit în Europa o dată cu mamutul și cu rinocerul tihorin, pe timpul cînd se formau păturile cunoscute sub nume de forest bed, a trăit pretutindenea cu mamutul,

„În imprejurimile Romei ca și în baia Eschscholtz, pe malurile Oleniei ca și la Belturbet în Irlanda întovărășeste pe elefantul primitiv. Se află împreună în Rusia asiatică și în militurile vechi ale Europei de mijloc ale Angliei, ale Franței și chiar ale Italiei. Mai mult, se găsește în peșteri în unele împreună cu mamutul în altele fără dînsul, deci renul a trăit în Europa după pieirea elefantului primitiv (mamut) și a caracterizat un timp cunoscut sub nume de vrîsta renului. — Mai pe urmă s'a retras spre miezã noapte unde trăiește și acuma.“ Din aceste rînduri cari-s o prescurtare din Hamy, se vede cît de reu s'a amăgit D-l Brînză.

Zimbrul (*Bison Europaeus*) s'a arătat, după D-l Brînză, mai tîrziu de cît mamutul, în adevăr înse s'a ivit în Europa încă în'nainte de mamut și a trăit nu numai după tragerea renului spre miezã noapte, ci și pînă în zilele noastre pe unele locuri, cu cîte-va sute de ani în urmă trăiea și în Carpați.

Caii se aflau în Europa încă de la începutul epocii

quaternare și nu s'a ivit cum spune D-l Brînză tocmai în epoca solutreeană.

Altă încurcătură face D-l Brînză cu tigrul peșterilor și cu leul. D-sa pune un leu mai nou de cît tigrul peșterilor.

Lăsînd acuma de o parte alte greșeli ce se mai află în preistorie voiî spune cite-va cuvinte despre „Formarea societății” pag 10 și despre „Deosebitele forme de guvern” pag 11.

Tot ce am zis în articolul despre „Familie” din No. 21 se poate repetă și D-lui Brînză. Și la D-sa vedem că oamenii, cari, se vede, trăieau de o dată împreună și nu-și înmulțeau neamul, formează mai întăiu familii, apoi din familii triburi, etc. Cercetările sociologilor au dus înse la alte idei, dar la ce să-și mai bată cineva capul cu asemenea lucruri, cînd îi așa de ușor a fabrica din cap societăți omenești? Despre formele guvernului iearăși vedem tot aceleași idei ca și în Biblie și tot atît de greșite. Oare nu ar fi fost mai bine să se lese de o parte aceste două capitole, de cît să se puie și să vîre astfeliu idei greșite în mintea copiilor? Ieu cred că da.

Negreșit că se vor găsi oameni cari să zică că ideile sociologilor de astă-zî nu sînt încă destul de bine dovedite pentru a fi socotite ca afară de ori ce îndoieală. — Bine, dar oare ideile cuprinse în paragrafele de cari am vorbit acuma în urmă sînt mai sigure, se întemează pe mai multe fapte observate cu metodă bună, științifică? Ce, acei ce au fabricat asemenea istorie societății și formelor de guvern au întrebuintat mai bine metoda formării teoriilor? Mi se pare că nime nu va putea să zică că teoriile biblice despre familie și despre guvern sînt mai bune. Noi trebuie să alegem dintre două felii de explicare pe acela care ieste întemeiat mai bine, și dacă cu timpul se vor născoci alte teorii mai bune, le vom primi pe acelea. Dar, mărturisesc că nu pricep de felii cum gîndesc acei cari nu primesc teorii mai nouă sub

cuvînt că cine știe mină poimîni se vor face altele și mai bune, în același timp se țin de toate vechiturile, chiar cînd se vede pe deasupra că n'au nici un temei.—Ce ați zice de un om care nu ar voi să primească teoria atomică în Chimie, sub cuvînt că nu-i încă de ajuns de dovedită, dar s'ar duce la biserică de Paști și s'ar împărtăși, ca și cum teoriile religiei creștine ar fi mai întemeiate de cit cea atomică?

Inchiind, după această îndepărtare de la critica de acum, îndepărtare care nu privește pe D-I Brînză, ci pe alții, mă mîier de ce D-I Brînză care a primit ideile științei în privința preistoriei, n'a primit și pe ale sociologiei în privința familiei și a guvernului.

In scurt: Povestirile traduse de D-I Brînză ar fi foarte bune, dacă le-ar lipsi greșelele de cari am vorbit. Cred că la a doua ediție nu le vom mai întîlni și tot o dată că și altele destul de numeroase, despre cari nici n'am vorbit, vor fi de asemenea îndreptate și nu se vor mai lovi cap în cap cu ideile primite acum în știință.

Verax.

Plagiaturi în «Națiunea» (sfîrșit)

București 7 Maiu 1883.

Guvernul englez este convins că d. Lesseps nu posedă nici un monopol asupra Canalului Suez și, la adică, el ar putea să obțină de la guvernul egiptian un verdict în sensul dorințelor sale. Tocmai pentru ca să salveze acest monopol, se pare că acționarii francezi au venit la ideea de a construi un canal nou în apropierea celui vechiu, pentru ca să înlătore toate inconveniențele ce i se impută de către presa engleză. Unul din aceste canale ar servi pentru navigația

Der Gegen Kanal

In einer Beziehung allerdings kann über die Meinung der englischen Regierung kein Zweifel bestehen: dieselbe ist überzeugt, Herr Lesseps besitze kein Monopol auf den Suezkanal, und sie ist auch in der Lage, ein hierauf lautendes Gutachten von der gegenwärtigen Regierung Egyptens zu erwirken. Eben um dieses Monopol zu retten, scheinen nun die französischen Aktionäre auf den Gedanken verfallen zu sein; selber einen zweiten Kanal zur Seite des

din Marea Mediterană in Marea Roșie, cealalt ar servi năvilor ce se intorc din India prin Marea Roșie in Marea Mediterană.

Inșă Englezii au proiectat o lucrare cu mult mai uriașă. Ei amenință să construiască un canal de mai biue de 300 kilometri, care să inceapă de la Alexandria, să meargă până la Cairo, și de aci să ajungă pe la Tel-el-Kebir la orașul Suez. Prin aceeașă lucrare vechiul canal al d-lui Lesseps devine cu totul inutil și dacă vasele Engleze nu se vor mai sluji de canalul francez, veniturile lui vor fi așa de mici, în cât nu vor putea să acopere nici chiar cheltuiiele de întreținere. Anglia singură plătește pe fie-care an două milioane de lire sterling taxe pentru năvile sale ce trec prin canalul d-lui Lesseps.

Inșă construirea acestui contra-canal este o lucrare așa de uriașă, așa de costisitoare, amenințată de pericule așa de mari, in cât ne vine anevoie a crede in seriozitatea acestei întreprinderi. Este mult mai probabil că Englitera se va mulțumi, dacă va isbuti să desființeze monopolul francez și să ia și dinsa în administrația canulului o parte corespunzătoare cu numărul acțiunilor și al năvilor sale, cari

ersten zu bauen, durch welchen alle dem letzteren vorgeworfenen Uebelstände behoben würden. Der eine würde fortan zur Fahrt vom Mittelmeere zum Rothen Meere, der andere zu derjenige in entgegengesetzter Richtung zu benützen sein.

Allein die Engländer haben bereits ein vielgrosartigeres Projekt ausgearbeitet. Sie drohen damit, einen nicht weniger als 240 englische Meilen langen Wasserweg mitten durch Egypten anzulegen, der von Alexandrien nach Kairo und von dort über Tel-el-Kebir nach Suez führen würde. Durch einen solchen Kanal würde allerdings der alte Suez kanal vollständig überflüssig werden und, wenn die englischen Schiffe aus dem letzteren wegblieben, so würden dessen Einnahmen fortan kaum mehr hienreichen, die Kosten seiner Instandehaltung zu decken.

Inzwischen wäre dieser englische Gegenkanal doch ein so riesiges, kostspieliges von so vielen Gefahren bedrohtes Unternehmen, dasz es schwer hält, an den vollen Ernst desselben zu glauben. Es liegt vielmehr die Vermuthung nahe, Eugland würde sich schlieszlich damit begnügen, das französische Monopol aus den Angeln zu heben und sich selbst in der Verwaltung und Kontrolle des Kanals so

străbat zilnic această cale importantă de comerț. Inșă chiar dacă Anglia se va mărgini aci, intrarea ei în administrarea canalului ar însemna o nouă slăbire și o nouă umilire a Franței.

viel Einfluss gesichert zu sehen, als dem englischen Aktienbesitze und dem englischen Schiffsverkehre in Kausal entspricht. Aber auch in diesen reduzirteren Verhältnissen würde die Lösung der Suezkanal-Frage nur eine neue Demüthigung des in Egypten so tief verletzten französischen Nationalgeföhle durch England bedeuten.

Audax.

Realismu și Idealismu.

Veacul nostru pășește cu pași urieși cătră închinarea materiei. Ori în cetro vom arunca privirea vom vedea aceleași curente, mai slabe sau mai puternice după patul în care curg, dar toate îndreptându-se cătră una și aceeași mare: marerialismul.

Dacă privim la cea mai înaltă manifestare a spiritului omenesc, filosofia, o vedem împărțită în două scoli: fatalismul și o formă mai ascunsă a acestuia, pozitivismul. Ambele însă au drept caracter comun că se întemeiază pe studiul materiei și că idea nu este privită decât ca o înflorire a acesteia. Cei câți-va reprezentanți a scoalelor mai vechi, idealisti sau spiritualisti sunt ca profeții a caror glas se perdea în pustlu. Indreptarea generală a spiritului fiind în sensul scoalelor nouă, numai ele pot avea resunet în mințile mlțimei.

Aceste scoli au desvoltat până la un grad ascuțit, antagonismul firesc ce exista între filosofie și religione și cea d'întei sprinjită și pe iniuririle corumpătoare ale vieții civilisate au putut da celei din urmă o lovitură din care nu se va mai ridica. Religionea basată pe credință fără dovezi într'un secol în care toate se dovedesc, părăsește cu incetul conștiința omenirii. Ea se retrage întei din capetele cele mai puternic constituite, unde este înlocuită prin convingeri ce'i pot ținea locul; apoi exemplul o alungă și din acele în care dînsa ar putea fi singurul element care se manțină în cumpănă puterile sufletesti. Fără îndoială că religia începe a se trage din lume și câte-va biserici părăsite și căzute în ruină arată cu îngrozire celor ce mai cred în învățăturile ei viitorul îndepărtat încă — dar nu mai puțin sigur.

Arta tinde către realismu in toate manifestările sale, unde acesta își poate găsi exprimarea: în pictură, sculptură și roman. Felurile picturii, care înfloresc mai ales în zilele noastre, sunt peisajul, janrul și portretul; toate luate după natură. Pictura religioasă s'înțelege că au trebuit să dispară; și cea istorică este însă în deplină decădere. Invențiunea a slăbit; ideile s'au tocit și mâna nu mai poate urma liniile șterse ale unei palide închipiri, ci îi place mai bine a imita marginile bine lămurite a figurilor aievea. Sculptura a devenit o meserie care produce figuri ce slujesc la ornamentarea orașelor lumii. Nu inspirația ci comanda dă naștere lucrărilor ei. Romanul, acea epopee în prosă, care trebuie să disvalescă jocul pasiunilor omenesti, a devenit o scoală experimentală în care se pun și se desleagă probleme fiziologice. El își culege figurile ce le pune în mișcare din păturile tot mai joase ale societății, unde realitatea apare mai crudă și mai puțin acoperită, iar stilul în care este scris lovește bunul gust și sperie rușinea. Și cum ar putea fi altfel într'o societate coruptă până în măduva ei, în care coardele tocite ale inimei și gândirei trebuiesc zguduite cu brutalitate pentru a scoate din ele un resunet răgușit!

În acele manifestări ale artei în care imitarea naturii nu este cu putință, precum în arhitectură și în muzică nu întâlnim decât decădere. Nu e vorbă nici un secol poate nu înfățișează ca al nostru o bogăție mai mare de construcțiuni mărețe și impunătoare; dar dacă sunt și frumoase e o altă întrebare. O varietate amețitoare de forme, o ornamentare încărcată, o amestecătură a tuturor epocelor și tuturor stilurilor face de tocmai arhitectura noastră n'are nici stil, nici caracter. N'are de cât să se gândească cine va la arhitectura ferului, care tinde din ce în ce să înlocuiască pe cea a pietrei pentru a vedea că formele deșirate, osoase și oare cum fără carne ale arhitecturii moderne nu se pot asemăna întru nimic cu pompa, plenitudinea sau eleganța stilului grecesc sau al celui gotic. Muzica, care împărtășește cu arhitectura caracterul comun de a scoate formele sale din adâncul sufletului omenesc, în ce stare se află ea în timpul de față? Wagner care este tot odată și cel pe urmă compositor al marelui scoale dinnainte și începutul decăderii musicale este încă un puternic geniu care de câte ori se întoarce către formele vecinici ale muzicii produce încă bucați de o sublimă frumusețe. Dar el este în muzică un novator și anume un nevator ce și'a croit o teorie musidală, pe care vra s'o illustreze prin exemple. El v r a să facă muzică. Vroiața au înlocuit inspirația, și asta fiind îndeletnicirea cea mai nepersonală omului, s'înțelege de la sine la ce va ajunge, atunci când în loc de a curge fără voce ca din un izvor nesecat,

va impinge la lumină creațiunile sale sub opintirile maestrite ale inteligenței. De acea să se observe că din musica lui Wagner măsura regulată mai că a dispărut, ritmul e cu totul capricios, rezolvirea acordurilor nu se mai face după legile naturale ale armoniei, ci tinde mai ales a produce un efect original și neașteptat. Discipulii lui Wagner cad toți în esagerări neortodoxe; instrumentele de pân acum nu le mai ajung pentru a da naștere impresiunii frumoase; ei introduc triangule, clopoței, tobe de toate felurile, tam-tamuri indiane, castagnete, șuere de drum de fer, imitarea baterii roților unui vapor și deosebite alte unelte producătoare de vuete, vroidnd prin această inchipuită bogăție a execuțiunii să rescumpere sărăcia invențiunii.

Să cercetăm acum știința, mândria veacului nostru. Nu se poate tăgădui că există o puternică mișcare științifică, dar ea se indeletnicește mai mult cu întrebările mărunte și cu urmările practice, de cât cu ideile generale și teoretice. Unde se poate asemăna veacul nostru cu acele de naintea lui în măreția descoperirilor? Se va întimpina poate că intru cât cea ce era mare s'a descoperit odată, nu rămâne pentru noi de cât a trage urmările izbănzilor dobândite. Apoi cine nu vede chiar în o asemenea mărturisire, adevărul decăderii? Minte omenească a ajuns deci la culmea înălțimei ce-i era dat să ajungă; mai sus nu se poate urca, și să nu uite că starea pe loc este începutul decadenței. Dar câte probleme oare nu întrevește știința, cătră a căror deslegare ea nu află însă nici un drum! N'au încetat secretele naturii pentru omenire, căci prin tot ce a descoperit ea până acum de abia a ridicat un colț al vălului a tot învâltitor; ci puterea minții sale s'a tocit; ea este bună numai cât pentru a storce, din adevărurile descoperite de alte timpuri, urmările mai indepartate, dar nu pentru a adăugi alte cuceriri cătră acele dobândite până acum. Întrebările concrete însă se apropie de materie care singură represintă concretul în univers. Știința indeletnicinduse mai ales cu dînsele, se materializază oare cum ea însăși. Ea părăsește câmpul teoriei și a speculațiunii, în care printre multe rătăcirii se dădea din când în când și peste un mărgăritar care prețuia fără indoială mult mai mult decât toate pietrele adunate cu multă obosală de generațiunile actuale.

Care este înțelesul acestei îndreptări materialiste în toate ramurile lucrării intelectuale? Mulți văd în ea o eră nouă în istoria omeniei a cărei început datează nu de mult, și a căreia sfârșit nici se poate întrevedea. Se țin în perspectivă descoperiri din ce în ce mai mari, mai extraordinare, și poate că numai atunci se va închide cartea istoriei neamurilor de astăzi, când vor ajunge a corespunde între ele lumile cerești, când spațiurile in-

terplanetare nu vor mai fi o pedecă pentru strebatirea gândirei ființilor, ce le locuesc, când nu numai pământul, ci cel puțin sistemul solar întreg va avea conștiința existenței sale comune.

Așa susținătorii progresului absolut.

O privire mai rece și mai întemeiata ar putea descoperi în această stare cu totul alte simptome.

Istoria ne poate sluji de călăuză pentru a descoperi înțelesul mișcării actuale a minții omenesci. Ea s'au mai repetat încă de vr'o trei ori în omenire, sfârșindu-se în totdeauna prin peirea minții, în care se ivise. Pentru întâia oară în China, care după o perioadă de idealismu, ajunsese la acea actuală a unui realismu înțepenit, din care pare că nu poate să cază, a doua oară către sfârșitul vieții societăților vechi când filosofia lui Epicuros și stre-lucirea scoalei științifice din Alexandria aprinseseră făclia lor pe mormintul Greciei și a Romei. A treia oară când cultura arabă după-ce revărsă în lume comorile poeziei și a arhitecturii sale, dispăru de asemenea prin poarta deschisă către peire a culturii științifice. Fără a intra în asemănările sociale între stările de atunci și cea de astăzi și punând alături numai îndreptarea minții, videm, că totdeauna predominarea spiritului științific și peirea celorlalte ramuri de cultură intelectuală a fost simptomul unei căderi neînclăturabile.

S'înțelege că viața europeană fiind mult mai puternic înche-gată prin jocul complicat a multor elemente eterogene, peirea ei va fi și ea mai trăgănitore. Ea va părea încă a trăi când de mult poate se vor fi stins în ea puterile de viață. Apoi ea pare menită a avea mai curând viitorul Chinei decât acel al societă-ților vechi, căci puterea materială — care să vină să ucidă și cor-pul, din care spiritul va fi dispărut, — nu se vede în preajma ei. Afară doară de nu cresc în jurul caselor și a palatelor no-astre, ca comuniști și nihiliști, acel element destrugător ce va im-plini odată față cu civilizația actuală rolul de cioclu, pe care l'au jucat odată barbarii năvălitori față cu imperiul roman.

Mersul istoriei este fatal; nici o putere în lume nu poate opri fenomenele . . . dar omul poate să le întârzie sau să le grăbească.

Dacă vroom decă să mai reținem pe povârnișul decăderii frumoasa noastră cultură, trebuie să luptăm din resputeri pentru sprijinirea idealismului. *)

A. D. Xenopol

---

*) Tipărim acest articol din „Almanachul soc. acad. soc-liter. „România jună“ Viena, pentru că nu ne unim de felii cu ideile D-lui Xenopol și-l vom critica,

Cîteva considerațiuni asupra tipurilor omenestî.

(urmare).

Deci prin aceste locuri trebuie să căutăm pe urmașii Celților, căci din toate părerile, părerea lui Cesar iese cea mai hotărîtă în privința locului pe unde se aflau Celții propriu ziși. Rămîne înse de cercetat din ce se compuneau locuitorii aceștei țeri. Acuma folosîndu-ne de părerea arheologilor aflăm că în general Celții sînt formați din contopirea a trei rase: una care a trăit în timpul pietrei luciete, dolihocefală; alta venită mai pe urmă, din care se găsesc remășiți în dolmenele de la Lozère, tot dolihocefală, dar mai puțin de cît cea dintăiü; a treia brahicefală destul de numeroasă în cît în multe locuri caracterele ei sînt mai respîndite, cu atît mai multe că rasa din timpul pietrei luciete se împușinase. Rasa brahicefală ar fi adus bronzul în Europa.

Luînd tipul Celt în înțelesul în care am vorbit mai sus, adică restrîns în acea parte a Franței pe care cei vechi o numeau *Celtica*, îl găsim deosebit de Gali, cari se aflau respîndiți mai ales la nordul Franței. Dacă la Romani întîlnim numele Galilor foarte des, iar pe al Celților destul de rar, lucrul se poate lămuri prin aceea că Galiî formaü oare cum numai clasa șefilor. Iei avînd sub stăpînirea lor pe Celți, îi conduseră în mai multe lupte, precum: năvălirea asupra Romei, cea de la Delfi, în Galația etc. și fiind că Galiî ierau mai neastîmpărați, mai mari la trup, mai deosebiți de Romani prin aceea că ierau blonzi, și afară de acestea în cele dintăiu rînduri ale armatei fiind că ierau mai mult șefi, lovira mai mult luarea a minte a Romanilor și de aceea găsim mai des numele și tipul Galilor la istoricii romani, deși iese sigur că armata de rînd ieră compusă mai mult din Celți.

Broca dovedește că tipul celt iese mai curat astăzi în Auvergne, iată cum: limba celtă nu se vorbește astăzi în Franția de cît într'o singură parte, în Bretania, sub numele de *armorican*, *bas-breton* sau *breizad*; decî nu se poate tîgădai înrudirea Bretonilor (*Bas-Bretons*) cu Celții; înse acești Bretoni la cariî s'a păstrat limba celtă sînt amestecați cu Galo-Bretonii reveniți din Angliea, cariî și iei ieraü veniți în Angliea din Belgiea, prin urmare înrudiți cu Galiî; dar locuitorii Auverniei au aproape același tip ca și Bretonii, așă în cît putem să-i socotim și pe dinșii ca Celții și încă mai curați

de cît Bretonii, căci Galo-Bretonii nu s'au amestecat cu locuitorii Auverniei.

Iată acuma caracterele locuitorilor Auverniei (A u v e r - g n a t s): Iei sînt mai mici la statură pe cît Belgianii și în general de cît Galii, cari am zis că se află mai ales prin nordul Franței; părul lor castaniu închis sau chiar aproape negru; ochii cenușii, verzi, sau alt felii înse de obicei de culoare deschisă (cea ce dovedește de sigur o amestecare cu blonzi; craniul brachicefal și cu încăperea mai mare de cît a Parizienilor; fruntea mare, înse partea de dinnaintea craniului nu ieste așa de mare ca la Parizieni, în privire cu cea de dinapoi; ridicăturile osoase ale sprincenelor sînt foarte mari; la tîmple în loc să fie puțin bulbucate în afară, se află de multe ori o săpătură în lăuntru; umerele obrazilor sînt la unii mari și scoase în afară; fata ieste lată și de formă dreptunghiulară, cu falca de jos pătrată; nasul cu muchea mai mult săpată de cît bulbucată și așezat într'o acufundătură a feței, în loc să fie pe o parte mai ridicată, cum ieste la alte tipuri; — capul ieste mare și gîtul subțire după mărimea capului, în cît colțurile fâlcei de jos ies mai înainte. — Acești urmași ai Celților sînt musculoși, puternici, cu minile și picioarele scurte și groase.

Afară de tipul celt mai sînt în Franția și alte tipuri. — Așa la nord se află un tip blond, mai curat în Picardiea, înse se află și în Ardeni, Șampaniea, Burgundiea, etc. Acești blonzi sînt urmași de ai Galilor, căci samănă foarte bine cu Galii ce se află închipuiți pe mormintele romane, mai ales pe al lui J o v i n u s lîngă catedrala de la R e i m s. — Al doilea tip ieste cel Celt curat din Auverniea. — La sudul Franței se află mai multe tipuri brune din cari unul pare a fi Grec (căci se știe că Marsiliea a fost o colonie foceeană), altul B a s c, iar al treilea B e r b e r. Acestea sînt tipurile cele mai însemnate fără să mai vorbim de multe tipuri mai neinsemnate și de deosebitele lor amestecări.

6. *Tipul berber.* — Acest tip se află respîdit în toată partea de mieză-noapte a Africei, începînd de la Golful Tripoli până la oceanul Atlantic și de la marginile de mieză-zi ale Saharei până la Mediterana. — Cele mai însemnate popoare din acest tip sînt: Tuaregii, Kabilii, Berberii, M'zabiții, și Sulații. — Mai de mult tipul berber ieră mai respîdit, căci ajungea până în insulele Canarie și după multe caractere găsite la tipurile din Ispaniea, din partea de mieză-zi a Franței și din insulele Mediteranei, trebuie să presupunem că cel mai cunoscut tip prin aceste locuri, a fost berber. — Iată în scurt cîte-va din caracterele acestui tip:

Stătura mai mare de cît mijlocie; trupul bine făcut, mai musculos, mai puțin subțire și mai puțin sprinten de cît al Arabilor. Pielea albă la copiii nu de mult născuți, se face brună tare prin arșița Soarelui. — Părul negru și drept iese destul de imbielsugat. — Ochii căpriei închiși sau negrii. — Craniul dolihocefal; obrazul mai puțin lungăreț și nu așa de regulat oval ca la Arabi; fruntea dreaptă și cu o acufundătură de a curmezișul la partea de jos; ridicăturile osoase ale sprincenelor destul de mari; nasul arcuit, cu o acufundătură la rădăcină și la capăt așa format în cît se văd nările chiar cînd stă drept. Urechile sînt depărtate de cap. —

Berberii iubesc foarte mult neatîrnarea, sînt milostivi, muncitori și economi. — Lei țin foarte mult la locul în care s'au născut. — Maurii sînt o amestecătură din Berberi și de alte popoare, între cari mai ales putem ales pe Arabi. — Intre alte caractere ale Maurilor se poate pune și îngroșarea cuînnaintarea în vrîstă. —

7. *Tipul semit.* — Acest tip iese unul din cele mai respindite. — Asirienii, vechii Sirienii, Fenicienii și Cartaginezii, sînt popoare cari nu mai trăiesc astăzi sub aceaste nume, dar cari după descrierile lăsate de cei vechi, după statui etc. ne dau oarecari cunoștinți despre tipul semit vechiu. — Arabii și Evreii formează tipul semit nou.

Topinard, după Rawlinson, dă descrierea următoare tipului asirian. Fruntea dreaptă, dar nu mare; sprincenele dese, ochii mari și în formă de migdală; nasul aquilin, *) gura mare și cu buzele cam groase; părul des și negru, barba de asemenea deasă și neagră. — Evreii din țerile de la mează-zi mai ales, se apropie ceva de aceste caractere. — Istoria ne arată pe semii vechi (mai ales pe Fenicienii și pe Evrei) foarte muncitori, iubitori de ciștig și prin urmare potriviți pentru negot; la parte dintr'înșii o dorință de strămutare din loc în loc (chiar și astăzi cu toate schimbările întimplare în legăturile sociale, dintre popoare, se vede de obicei la Evrei o mai mare plăcere de strămutare de cît la alte popoare; cu toate că aceaste s'ar putea să vie și din aceia că Evreii ne mai avînd o patrie adevărată, nici legături trainice cu popoarele printre care trăesc, n'au alt interes

*) Am întrebuițat cuvîntul aquilin, fiind că are un înțeles cunoscut mai tuturor; așa în cît prin acest singur cuvînt dăm aceeași lămurire ca și cînd am întrebuițat mai multe cuvinte, precum: nas încovăiet ca ciocul vulturului.

de cît să caute să trăiască acolo unde-î mai bine. — De sigur că acest caracter are o însemnătate foarte mică, căci îl găsim la Germani, de obicei la toate popoarele din tipul blond, precum și la alte popoare din tipuri foarte deosebite). — Tot la semiți găsim: o iubire, sau mai degrabă o ținare fanatică și rece, pentru neamul lor; o lipire de obiceiurile vechi, precum și o plecare la credința într'un d-zeu neîmpăcat, național și cuprinzînd sub puterea sa toate faptele de la cele mai însemnate până la cele mai mici.

(va urmà)

W.

Adevărul in cărțile noastre de istorie. *)
(sfîrșit.)

În privința stărei sociale a Grecilor și a Romanilor nu se ține samă de scrierea lui Fustel de Coulanges intitulată „La Cité antique“. Despre aceasta înse vor judecă acei dintre cetitorii noștri cari nu cunosc încă ideile lui Fustel de Coulanges, după ce vor citi o prescurtare ce avem de gînd să publicăm prin „Contemporanul.“

Fiind că am vorbit despre partea preistorică din cartea D-lui Brînză, de aceea voi atinge aice și preistorica D-lui Xenopol.

Mai întăi nu desparte vrîsta pietrei în două, adecă în a pietrei cioplite și a celei lustruite, așa că se face încurcătura în mintea cetitorului, căci va rămănea cu ideea că locuințele lacustre se întrebuintău în vrîsta pietrei chiar de la început. Așa că, dacă D-l Brînză prea întinerește locuințele lacustre, făcîndu-le pe toate din vrîsta bronzului, D-l Xenopol din potrivă le amestecă cu vrîsta pietrei, fără a spune măcar că s'a clădit cătră sfîrșitul vrîstei de piatră, căci vrîsta pietrei lustruite închee în adevăr vrîsta pietrei.

Despre îngroparea morților spune D-l Xenopol că se obișnuea din vrîsta pietrei, se înțelege înse că și aice fără a deosebî. Despre agricultură spune că nu se cunoaștea, tot așa spune și despre țesături, pe cînd în adevăr agricultura se cunoaștea din vrîsta pietrei lustruite și chiar pîne s'a găsit din acea vrîsta. De asemenea s'au găsit și remășiți de pînză, care de la început ieră

---

*) V. pag. 300, 439 an II

împletită. Descoperirile ce le pune D-l Xenopol la vîrta bronzului s'au făcut în mare parte în locuinți lacuste din vîrta pietrei lustruite.

Aceste rînduri au fost puse în numărul 22 pentru a se închiè articolul început. Nu urmează înse de aici că am sîrșit cu arătarea greșelilor din cărțile de istorie. Slava Domnului, de greșeli nu-i lipsă, ceva bun îi mai greu de aflat. Cum am mai spus înse partea preistorică nu cuprinde la D-l Xenopol greșeli neiertate ca cele din povestirile D-lui Brînză. Poate că ar fi fost foarte limpede, dacă nu amestecă cele două vîrste ale pietrei.

Verax.

Cîteva cuvînte asupra Egiptului.

Numele țerei se întîlnește la Greci sub forma Aigyptos*) și la Omer îl aflăm întrebuintat nu numai pentru țară ci mai des pentru fluviu. În Hesiod găsim Neilos ca nume pentru Nilul de astăzi. Cuvîntul Aigyptos de ieste grecesc, nu se știe ce însemnă, nu se știe dacă nu cumva nu-l vor fi împrumutat Grecii de la Egipteni. Poate că Aigyptos va fi fost numele vre unui rege, căci în tradițiile Grecilor întîlnim un rege egiptean Aigyptos care are multe încurcături cu Danaos. Orî cum Aigyptos nu-i cuvînt latinesc, cum și-a închipuit cineva de la o revistă din orașul nostru.**) Numele ce-l dădeau chiar locuitorii vechi țerei lor ieră Keme sau Kemi, cuvînt care în limba veche egipteană însemnă „negru“ și deci Keme ieră: „țara neagră.“ Numele nu s'a dat, cum ar crede cineva, după coloarea locuitorilor, cari ierau roșieteci negricioși, ci după coloarea mîlului adus de Nil. Mîlul acesta de și nu va fi fost așa de negru de tot, dar

---

*) Unii îl explică din H a k a p h t a, casa lui, Phta, deei îl socot egiptean.

**) D-l St. I. Cerchez crede astfelîu, dovadă „Universalul“ No. 2 la începutul articolului „Egipteni“.

asemănat cu năsipul pustiilor vecine părea negru. *) E-vreii numeau țara aceasta Mizraim, dual de la Ma-zor, care înseamnă țară, deci Mizraim, cele două țeri u-nite la un loc, adică Egiptul de sus și cel de jos. Ara-bii îi zic Masr chiar și acuma.

În Egiptul vechi trăieau, după datele preoților, la 7 milioane de locuitori, în 18,000 de orașe și sate mari. Sub Amasis ierau, după spusele lui Herodot, 20000 de orașe, și, după Diodor, la 30000 în timpul celor dintâi Ptolomei. Iosephus spune că pe timpul lui Neron locui-torii Egiptului, afară de cei din Alexandria, ajungeau la 7 milioane și jumătate. După Regny care a lucrat „Statistique de l'Égypte 1871“ slujindu-se de documente oficiale, se urcă numărul locuitorilor la 5,185,293. Cu toate năvălirile ce au avut de suferit țara aceasta, par-tea cea mai însemnată a poporului ieste de rasă egipto-coptică. Se numără la 3 milioane și jumătate de fellahi (plugari). 300,000 de Copti, 400,000 de Beduini, 60,000 de Turci, 88,000 de Europeni, Țigani etc. Coptii se trag din Egipteni vechi, se află mai mulți în Egiptul de sus și, deși s'au schimbat prin amestecul cu alte popoare, totuși samănă cu statuetele și cu zugrăvirile ce ne îm-fă-țoșază pe strămoșii lor. Limba coptică s'a făcut din cea egipteană veche. Am spus cu alt prilej că Champolion cel tînăr s'a slujit de limba coptică pentru a deslegă hiero-

---

*) D-l St. I. Cerchez își închipue că Aegyptos înseamnă „pă-mînt negru“ și apoi vorbește de mîl gras care zice D-sa ieră albicios. Ferice de cei ce vor înțelege ieu cred înse, nu fie lucru cu bănat, că nici D-l S. I. C. n'a înțeles. Spre dovadă urmează și bucațița de care ne-a venit vorba: „E-giptul (de la lat. A e g p t u s, numit ast-fel de greci și ca-re înseamnă pămînt bun, roditor, „pămînt negru“ nu fiind că ar fi bun pămîntul Egiptului care ie albicios și ars de arșița unui soare arzător, ci de la mîlul gras și roditor ce'l lasă peste țarine inundațiunile anuale ale Nilului) ie-ște guvernat de un vice-rege sau K e d i v sud suzeranitatea Sultanului din Constantinopol.“

glifele. Astăzi se întrebuintază limba coptă numai în cărțile religioase și puținii o mai înțeleg, iar de vorbit nu o mai vorbește nimene. Coptii sînt creștini din secta celor ce socoteau numai o fire în Hristos, cu Patriarh și preoți osebiți. Alți creștini mai sînt în Egipt Armenii și Grecii. — Fellahii formează trei șferturi din poporul întreg, dar sînt desprețuiți de tîrgoveți. Fellahii cum îi arată tipul, se trag ca și Coptii din Egiptenii din vechime; numai că au lăsat limba strămoșască tocmai de prin veacul al 7-lea după Hr, cînd au năvălit Arabii. În privința religiei sînt mahometani. Apăsarea neîntreruptă timp de 1200 de ani a avut rele urmări pentru caracterul lor. De obicei ajung Fellahii până la înălțimea de 5 sau 6 picioare și sînt tari, ciolănoși, nu groși orî grași, ci mai mult cu mușchi. Obrazul li iese rotund și lat, fruntea îngustă, ochii mari și lungăreți, fălcile tare ieșite înafară, gura mare și buzele groase, mai tot deauna dinții sănătoși. Craniul (tidva capului) lungăreată și ovală. Gîtul scurt și gros, pieptul tare bulbucă, lați în spete, mînele și picioarele, după trup, mici; părul din cap și din barbă de obicei negru, gros și ceva creț, cel din barbă se deosebește numai prin aceea că-i mai rar. Barba le crește tîrziu și de obicei nu aū favoriți. Pielea iese de felurite colorii de la galbîn negricios până la roș negriū. Pe fața lor se vede nepăsare, selbătăcie și viclenie. Femeile sînt mai albe la peliță, mai mici la statură și mai delicate. În tinerețe sînt frumoase, dar se trec degrabă și îmbătrîcind ajung foarte urite. Fellahii aū destule cusururi, dar își iubesc neamurile și satul lor și țin la muncii grele. *) Din religie nu cunosc de cît rugăciuni pe cari le fac fără nici o înțelegere; mi se pare că așa se obișnuște și pe aiurea, prin țeri mai luminate (?). Ca soldați sufăr toate ostenelele cu ușurință, se mulțănesc cu hrana cea mai rea și se ara-

---

*) Pentru D-1 St. I. Cerchez.

tă viteji și ne fricoși în lupte. Se știe că în lupta cu Arabi pașă aŭ jucat mare rol banii inglizești și că s'aŭ găsit vînzători între capi. Satele Fellahilor, cari se întind pe malurile Nilului și pe ale canalurilor, sînt ticăloase, necurate, casele sînt de lut și fără ferestă; ceva mai nalte sînt moscheile și casele mai marelui din sat. Fellahii sînt o pătură socială, desprețuită, aproape zdrobită de munca ce i se cere, căzuți în necurătenie și timpire, fără pămînt și adevărați robi legați de moșiile altora. Fellahii de prin tîrguri se îndeletnicesc cu meșteșuguri și negoț mărunț și o duc mai bineșor, unii chiar se îmbogățesc.

Cu totul alt popor sînt Beduinii, aceștia aŭ ramas tot Arabi curată și nu și-aŭ pierdut din mîndrie. Sînt împărțiți în 50 de triburi, se îndeletnicesc acuma mai mult cu negoțul de vite.

Sînt plini de curaj, cumpătați și bine făcuți. Răz-bunările și certele pentru pășuni pricinuesc adesa văr-sări de sînge. Se căsătoresc numai între dinșii și privesc ca o rușine legături de căsnicie cu Fellahii. Sînt mahometani, dar nu țin samă de oprirea de la unele mîncări. Unii trăesc în peșteri sau împlă rătăcind din loc în loc, cei mai mulți sînt statornici în sate și ascultă de șeici.

Turcii sînt ca pretutindenea, mîndri, serioși, le-neși, stăpîni.

Mamelucii, în sfîrșit, aŭ fost aduși în Egipt de prin veacul al XIII-lea, și anume ca robi din țerile Caucazului, formară armatele turcești, apoi luară puterea în mîni namindu-și Bei, până ce-i resturnă Mehmed Ali. Limba arabă se vorbește pretutindenea, chiar la curte a înlocuit pe cea turcească. *)

X.

---

*) După „Die neue Welt“ No. 2. 1883.

*Studiul științific al limbei române. *)*

(urmare).

Consoanele se împart după organele cu cari se pronunță în mai multe grupe. P, b, f, v, m se numesc labiale pentru că buzele se întrebunțază la pronunțarea lor; t, d, s, se cheamă dentale; k (adecă sunetul arătat prin c înaintea de a, o, u), g (adecă sunetul ce arată această literă când ie pusă înaintea de a, o, u); sunetul arătat prin ch înaintea de e și i (care în latina clasică se însemna prin c și nu ieră asemănătoriu cu sunetul ce are c în cuvintele românești ceapă, ceată, etc); sunetul arătat prin gh înaintea de e și i (care în latina clasică se însemnă tot prin g și nu semănă cu al nostru în cuvinte ca ginere, geme, etc)—formează grupa guturalilor și a palatalelor (palatale sînt cele însemnate de noi prin gh și ch.). Consoanele l, m, n, r formează grupa ligidelor, iar x iese o grupă de consoane. Mai iese încă i consonant și aspirata h.

Consoanele de cari am vorbit se aflau în limba română la început și din trinsele s'au făcut consoanele mai nouă, vom vedea în curînd după ce legi.

Consoanele la cari se aud zbirniînd corzile vocale se cheamă sonore, celelalte surde.

Consoanele labiale.

P începătoriu și mijlociu. s'a păstrat, afară de cînd a fost urmat de i (corespunzătoriu unui i lung din lat clasică) ori de grupa ie făcută dintr'un e deschis. Exemple: pîntece (panticem clas., pop. pantece), palmă (palmam), ceapă (caepam), săpare (sapare), cap (caput), etc.

---

*) Am publicat legile schimbărilor suferite de vocale, în anul I-ii pag. 495, 521, 579, 639, 721, 920; în anul al II-lea la pag. 98 și 134. Acuma voi urmă cu schimbările cele mai însemnate ale consoanelor și tot după D-l Lambrior.

Cuvintele în cari vom găsi un p mijlociū (medial) nepăstrat, adecă prefăcut în b, nu aū putut fi primite de a dreptul de Romîni, ci a trebuit să între prin alte popoare. D-l Lambrior în cursul D-sale de fonetică citează cuvîntul labă, care iestelapa slav și care nu a putut fi luat de noi chiar de la slavî, căci atunci și-ar fi păstrat neatins pe p mijlociu, adecă între două vocale. Noi l'am primit de la Ungurî cari-l aū sub forma lab. Tot aice arată D-l Lambrior că abur nu poate fi făcut după legile noastre fonetice din vaporem, căci în românește nu s'ar fi prefăcut p în b. De bună samă că am primit cuvîntul de la alt popor.

Ţ Ţ urmat de i sau ie s'a înlocuit prin ch, D-l Lambrior cum am spus altă dată a explicat această înlocuire nu prin prefacerea lui p în ch, ci prin producerea unui i consonant după p, care apoi s'a prefăcut în ch și pe urmă p s'a pierdut înnaintea lui ch. Așă la cuvîntul moldovenesc chept forma veche a fost piept, apoi pyept (dacă însemuăm pe i cons. cu y), apoi pchept și însfîrșit chept.

Schimbarea aceasta a lui p s'a întîmplat în dialectul moldovenesc, în o parte a Transilvaniei; pe ici pe colea se întîlnește și în districtele muntoase ale Valahiei, apoi la Macedonenî. În limba literară, precum și în celelalte dialecte românești necitate mai sus p s'a păstrat și înnaintea lui i.

Schimbarea aceasta n'a avut loc înnainte de i făcut din e accentuat înnainte de n, de pildă în formele: imping, pinten, etc, ceea ce dovedește că schimbarea lui e în i s'a întîmplat după ce înnaintase prea departe fenomenul trecerei grupei pi în chi sau poate chiar după ce se sfîrșise de tot.

În cuvintele slave aflăm această prefacere, prin urmare intrase mulțime de cuvinte slave în românește înnainte de începerea prefacerii.

B începătoriu rămîne ne schimbat, de pildă: bun (bonum), bine (bene), beu (bibō, pop. bebo). — B mijlociu, adică cuprins între două vocale, se prefacă în v; afară de în cuvintele unde a avut după sine i urmat de altă vocală și apoi i s'a strămutat înaintea lui b. Așa de pildă: din abio (clasic habeo) s'a făcut aibu, aib; din cubio (clasic cubium) s'a făcut cuibu, cuib, etc. V făcut din b une locuri s'a păstrat, de pildă în avere (habere, pop. abere); aiurea s'a prefăcut în u de pildă în nobis, nouă; vobis, vouă, și în sfîrșit u făcut din v s'a pierdut înaintea de i sau e în cuvinte ca următoarele tibi—ție, sibi—șie, etc.

Cum se poate vedea din cele spuse, regulile pentru v făcut din b nu sînt încă destul de cercetate și de limpezite. Altă dată voi vorbi despre această consoană mai pe larg acumă mă grăbesc a face cunoscute pe scurt legile fonetice primite de D-l Lambrior.

B urmat de i și ie se prefacă, tocmai în aceleași condiții ca și p, în gh; sau mai bine se înlocuește b prin gh'e, căci și aici ca și la p se face ghe din i consoant și nu din b. Exemple: ghine (bene, bine, bghene, ghine), Ghistrița (Bistrița), saghie (sabie), coraghie (corabie), etc. Prefacerea aceasta se găsește în aceleași dialecte ca și a lui p în ch și ieste de aceeași vrîstă.

* * *

F începătoriu și mijlociu se păstrează afară de înaintea lui i și ie cari au prefăcut pe p și b. Exemple: facere (facere lat), furt (furtum), foarfece, suferi, etc... — Înaintea de i sau ie s'a prefăcut f într'un feliu de h sau ce, în o grupă chiar în ch. De pildă fir, hir, cir; răsfiat, rășhirat. răschirat. Intinderea și vechimea acestei schimbări ieste întocmai ca la p și b.

* * *

V începătoriū s'a păstrat, de pildă: verde, venit, vas, văd, etc. În latina populară ierăū cuvinte cu b în loc de v începătoriū din limba clasică. Acest fapt se dovedește atit prin inscripții și manuscripte vechi precum și prin limbele romanice. Așa latinește clasic se zicea vesica popular ierà înse și besica cum dovedesc inscripțiile *), cuvintul românesc beșică și cel portughez bexiga **), cuvintul francez brebis, lat popular în Petroniu berbecem ***) în loc de clasicul vervecem. Toate aceste fapte ne arată că unde găsim românește b în loc de v începătoriū clasic, trebuie să presupunem că în latina populară a coloniștilor ierà b, în limba română nu s'a făcut asemenea prefacere.

V mijlociū s'a prefăcut în u, care s'a păstrat unele locuri, aiurea a căzut, tot după legile lui u făcut din v ieșit din b medial. Ex: lixivia-lesie, novem-nouă, pluviam-plouă, etc.

V urmat de i sau de ie se prefăcu în gh, γ (grecesc nou), ge sau j în dialectul moldovenesc și în cele ce samănă cu acesta în privința prefacerii labialelor de cari am vorbit până acuma. Ex: vierme a dat gierme, jerme; vin a dat gin, jin; vițel a dat ghițel, gițel. Schimbarea are tot atita întindere cît și a celorlalte labiale.

* * *

M începătoriū și mijlociū s'a păstrat neschimbat cînd nu ierà urmat de i sau ie întocmai ca și celelalte labiale. Înainte de i sau ie s'a prefăcut într'un sunet asemenea lui gn franțuzesc.—Ex: amar, mare, moarte, brumă, poamă, etc, iar pentru schimbare: gn ie (mie), gn iel (miel), pogni (pomii), etc.

*) Brachet. Dictionnaire étymologique de la langue française pag. 78 la cuvintul Bachelier.

***) Hîjdău. Columna lui Traian pag. 528 an. 1882.

***) Brachet, loc. cit.

Nota. Toate consoanelé de la sfîrsit, cînd s'au întîmplat din latineşte, s'au pierdut, cele cari au ajuns la sfîrşit dăpă căderea unei vocale s'au păstrat. Toate schimbările labialelor înainte de i (i lung clasic) și ie (din e deschis), precum și înainte de i slav sau și din alte elemente sînt dialectale, în limba literară nu se primesc.

(va urmă)

I. Nădejde

Origina ființelor viețuitoare.

(urmare).

Până aici am dat o idee despre Protiste și despre Protozoarii, acumă ajungem la Celenterate. În acest tip număr: buretele de spălat și cu toate animalele strîns înrudite cu dînsul și formînd grupa Spongiarilor; hidra de apă dulce și toate rudele ieî cari formează grupa Hydromeduzelor; Meduzele adevărate; Mărgeanul și toate ființele înrudite de aproape cu dînsul, adecă cele ce formează grupa Anthozoarilor, și alte grupe mai puțin însemuate, precum: Calycozoarele și Ctenozoarele.

Celenteratele ierau puse mai de de mult la un loc cu tipul Echinodermelor pentru cuvîntul că toate au organele așezate ca niște raze în jurul unei linii sau osii. Pe de altă parte Spongiarele se puneau între Protozoarii, fiindcă nu se cunoșteau încă bine nici formele prin cari trec dela o u până ce ajung animale desăvîrșite, nici alte fapte cari au silit pe zoologi să le pue la un loc cu hidrele cu mărgeanul și cu meduzele.

Grupa care cuprindea toate celenteratele noastre afară de spongiî și toate animalele din tipul Echinodermelor purtă numele de Zoophyte, adecă a-

nimale plante. Se înțelege înse că Zoophytele nu sînt plante ci curat animale, în această privință toți naturaliștii se înțeleg, nu se mai întîmplă ca și cu Protistele pe cari le întind unii de la alții: zoologii și botanicii.

Pentru a face mai bine cunoscute Spongiile voi descrie aici după Zoologia lui Lanessan două tipuri și anume: *Sycandra Raphanus* și *Spongilla fluviatilis*.

„Oul de *Sycandra raphanus* ieste o celulă goală, cu mișcări amoeboide, care se mișcă printre celulele mamei. După ce s'a împreunat cu un spermatozoarid, oul se strînge, se face sferic, apoi se desparte în două, patru, opt, etc și din celulele astfelîu formate se alcătuește o morulă în care toate celulele sînt de-un felîu. Din morulă se face o blastulă prin grămădire de liquid în lăuntru. Celulele blastulei nu-s de o potrivă, în jumătatea de sferă de de-asupra vedem vre-o trei-zeci și două, rotunde, cu protoplazmă plină de grăuncioare; cele din jumătatea de dedesupt sînt mai multe, lungite în direcția razelor, cilindrice și mai limpezi.

„În timpul cînd se află embrionul încă în năuntru mamei, emisfera cu celulele puțin numeroase se încovoae în lăuntru în parte, pare că ar începe a se face o gastrulă; cum am arătat în 9 din No. 20 la litera B; dar fenomenul ieste trecătorîu, și, după ce embrionul a ajuns în apă prin ruperea țesăturilor mamei, se arată din nou sferic, și se vede foarte bine partea din lăuntru plină de liquid. Embrionul se face în formă de ou și ieste alcătuit din două jumătăți: una formată din celulele cilindrice limpezi înzstrate cu cili vibratorî; cealaltă, din celuli mai mari cu protoplazmă turbure și fără cili. Celulele din această jumătate sînt mai mari lîngă linia de despărțire de cealaltă jumătate și formează acolo ca un felîu de încingătoare equatorială.

„Embrionul trăește slobod cît-va timp; apoi emisfera cea cu cili se încovoae și se lipește de cealaltă pe dinlăuntru și se formează o gastrulă ca cea din figură

9 „litera c No. 20. Animalul are decî formă de pungă, și se deosebește de gastrula din figură, între altele prin aceea că entodermul are cili și nu ectodermul. — Peste cît va timp larva se lipește de vre o stîncă cu deschiderea cea mărginită de încingătoarea equatorială de care am vorbit. Acuma nu mai are animalul gură, și celulele entodermului își pierd cili, ale ectodermului se fac toate amoeboides și se amestecă în cît nu li se mai pot deosebi mărginile. Pătura aceasta ieste străvezie așa că se poate vedea ce se petrece în lăuntru animalului. Atunci se formează între ectoderm și entoderm o pătură stecloasă formată de cătră celulele ectodermului și întătosînd mesodermul, adecă membrana mijlocie.

În pătura aceasta se formează niște acusoare de calcar, drepte, în formă de fus, cunoscute sub numele de spicule. În acest timp larve crește și iea formă de cilindru, din jur în prejur are spicule, numai pe fața de deasupra lipsesc. În curînd se face în mijlocul feței lipsite de spicule, o deschidere prin care se poată străbate apa în lăuntru animalului; această deschidere se cunoaște sub numele de deschidere exhalantă, adecă deschidere prin care se dă afară apa și alte materii din năuntru animalului. Tot o dată pe părății din prejur se fac deschideri numeroase, mai mici, prin cari intră apa în animal și iese prin deschiderea exhalantă; deschiderile de pe lături s'aū numit inhalante. Celulele entodermului ieară și scot cili, cari prin mișcările lor împing apa în spre deschiderea cea mai de sus. — Așa se face *Sycandra raphanus* din ou. Pentru a înțelege alte Spongii trebuie să știm că pe lingă înmulțirea prin ouă și spermatozoari se mai află la spongii și o înmulțire prin muguri. Pe laturea unei spongii care a ajuns așa cum am văzut la *Sycandra raphanus* se ridică ca un mugur, crește, se lărgește în partea de sus capătă spicule, își formează deschiderea exhalantă și cele inhalante și avem ast-feliu două spongii lipite una de alta în parte, așa se pot face până la

un număr foarte mare și avem o colonie de spongii, după ce se înmulțesc tare indivizii, unii sînt așa de grămădiți în cît deschiderile lor exhalante nu se mai fac în afară ci în canalele ce pun în comunicație indivizii din colonie. Deschiderile exhalante ale celor de pe la margine, cari pot prin urmare crește negrămădiți, sînt mai mari pentru ca să poată dovedi cu darea afară a apei ce a intrat prin deschiderile inhalante ale tuturor indivizilor din colonie.

Spongilla fluviatilis trăește în ape dulci, lipită pe lemne cari șed mult timp acufundate. Cîte o dată se arată sub formă de ridicături de formă conică ori râmurate, alte ori, în formă de plăci. Coloarea ieii este verde și-i pricinuită de clorofil adevărată substanța ce colorează și frunzele plantelor. Materia din care-i compusă îi moale; pe suprafață are ridicături conice cu cîte o deschidere exhalantă în vîrf. Prin aceasta nu se intră de a dreptul în vre o încăpere cu pereții formați din celule ciliate, ci în niște canale. Prin deschiderile exhalante iese neconținut apă și spongia nu poate trăi dacă nu va sta în apă care să înnoește foarte răpede. Toată suprafața ieii este acoperită cu o peliță cu multe borticele inhalante. Apa ce intră prin aceste deschideri intră într'o încăpere paralelă cu suprafața și de acolo străbate prin canale în încăperi rotunde înzestrate cu cilii vibratorii. Apa ce iese din aceste încăperi se duce afară prin deschiderea cea mare așezată în vîrfurile conului de care am vorbit. În materia moale care alcătuește trupul spongilei se află niște firisoare tari și mlădioase și niște spicule silicioase în formă de ace ascuțite la amîndouă capetele, scobite în lăuntru și implute cu o substanță organică.

„Dacă două spongile vin una lîngă alta, se lipesc. Iar dacă tăiem una în două sau mai multe părți, fie care parte trăiește neatîrnată.

„*Spongilla* se înmulțește prin ouă și spermatozoarii,

precum și prin gemule un feliu de muguri cari ce desprind din organismul în vîrstă.“

Tot între Spongiu iese și buretele de spălat (Spongia usitatissima Lamarck] și Spongia communis Lamarck. Pe la noi se aduc amîndouă felurile cel dintăi se cunoaște sub numele de burete fin de spălat și nu are borte așa de mari ca buretele cel prost. Partea ce se întrebuițază la spălat și la alte trebuiți iese scheletul fibros care se află în masa moale a trupului animalului sau mai bine coloniei de animale.

Clasificația Spongiilor nu-i bine hotărîtă, o bucată de timp se credea că împărțirea după schelet dă grupe firești și se și împărțeau în: Myxospongiu (fără schelet), Calcispongiu (cu schelet calcar), Silicospongiu (cu schelet silicios). Acuma se ține încă împărțirea veche sau se mai schimbă puțin, dar se așteaptă încă clasificația naturală a Spongiilor.

(va urma)

I. Nădejde

● lămurire.

În articolul „Starea femeii la deosebite popoare“ între altele am zis că „la Evrei starea femeii ie foarte rea, mai cu samă la cei habotnici.“ Mai la vale zic: „Spencer spune că: starea femeii ie mai bună la popoarele industriale și comerciale de de cît la cele militare.“ Prin o scrisoare sînt învinuită de ne logică; căci „Evreii sînt un popor comerciant și prin urmare ar trebui ca femeile să fie bine trătate.“

Nu-i bine a judecà lucrurile numai la suprafață, nici a amesteca generalitățile cu esecțiile. Se înșală cei ce cred că societatea, obiceiurile, ori credințele merg după logică; puțin să privim în jurul nostru și ne putem îndată încredința de aceasta. Evreii sînt un popor a cărui religie și obiceiuri staū aproape neschimbate de mai multe mi de ani. Aū fost și iei o dată militari, nevoile emigrării i-a deprins cu negoțul; religiea înse și obiceiurile le-au remas mai neatînse. Să nu se uite că Evreii au

fost un popor poligam, și fiind că pretutindenea unde se află poligamia femeia ie rău tratată și desprețuită, așa a fost și la ie, și dacă acuma nu sînt poligami ieste că legile Europene nu le-ar da voie, dar desprețul pentru femeie tot l'au păstrat. Altă dată vom arăta pe larg starea femeii la Evrei.

Ieată ce zice Spencer după ce vorbește despre starea femeiei la popoarele industriale și militare: „Le greu de generalizat fenomenele în a cărora naștere întră factori numeroși și complicați: Caracterul rasei, credințele religioase, obiceiurile și tradițiile lăsețe de trecut, cit și gradul culturii, sînt de sigur niște factori cari pot da naștere la neregularități, și pot schimba întru citva concluziile.“

Cit despre cuvîntul habotnic prin iel am înțeles fanatic; și nu tăgăduesc că toate popoarele ce locuesc azi Europa au fanatici, dar proporțional tot nu așa de mulți ca Evreii. „Fraternitatea“ singură mărturisește aceasta spre încredințare puteți cети în numărul de la 20 Mai.

Sofiea Nădejde.

FELIURIMI.

Vrista copacilor. Se spune în toate cărțile de botanică că vrista copacilor se poate cunoaște de pe numărul păturilor lemnoase concentrice ce au. În țerile noastre se poate află vrista astfel, pentru că se face mai pe fie care an numai cîte o pătură, nu se poate însă întrebuința tot această metodă pentru copacii din țerile tropicale și equatoriale. Ieată cîte-va fapte. Charancey merse să vadă ruinile Palenquei, în Mexic, tăie o creangă care de pe grosime s'ar fi părut de opt-spre-zece luni numai că găsi optspre-zeci pături, adecă atîtea cîte luni, trecuse de la nașterea crengii! În anul 1859 la întăiea cercetare a ruinelor, Charencey pusese de tăiese, pentru a străbate la piramidă și a o descoperi din toate părțile, mai mulți copaci cari au crescut după aceea din nou și cari la a doua cercetare adecă la 1881 ierau de cîte 22 de ani. La unul a numărat D-l Charencey 230 de pături.

Boussenard a găsit tot acest fenomen și în Guyana franceză, în 1880. După acest observatoriu copacii equatoriali capătă câte 12 pături pe an, dintre cari două cele corespunzătoare cu tăria cea mai mare a așa zisei circulații a sevei. Boussenard a numărat două mii de de pături în trunchiul unui acaju, o mie șese sute în al unui Simaraba, etc și a aflat în tot deauna între păturile lunare subțiri cele două mai groase. La un manghier de 25 de ani, tăiet la Cayenne Boussenard a găsit 291 de pături. Ar fi trebuit 300 dar ori nu s'au putut deosebi bine toate păturile de subțiri ce vor fi fost, ori poate se făcuse greșală cu nouă luni în vrista manghierului.

De aici urmează că acei ce au căutat să-și facă idei despre vechimea unor pături de pe trunchiurile copacilor îngropați acolo, au putut să se înșele. În adevăr copacii din păturile ceva mai vechi trăieau într'o climă tropicală, apoi chiar la copacii din țările noastre se pare că în anii ploioși se fac câte două pături în loc de una. (Faptele citate precum și închierea sînt luate din „Revue scientifique“ No. 23, 1812 pag. 738 și No. 3, 1883 pag. 95.

* * *

O născocire nouă electrică. (Cetim cele ce urmează în „Revue scientifique“ No. 22, 1883 pag. 704: „După ziarul Times din Otago, citat de Scientific American, doctorul Guidrah, din Victoria (Australia), ar fi născocit un aparat care ne poate face să vedem prin electricitate lucruri ce se petrec foarte departe de noi. Zice că s'a făcut la 31 oct. 1882 încercare la Melbourne, față cu vre o patruzeci de învățați și de oameni însemnați. Stînd într'o cameră întunecoasă văzură pe un disc mare de metal alergările de cai de la Flemington cu miile de oameni ce se aflau acolo. Toate amăruntelile se arătau cu exactitate, și fiind că priveau prin

stecle măritoare, li se părea că-s de față la alergările de la Flemington. Trebuie să așteptăm o dovadă neîndoelnică despre această minune nouă a lectricității, dar nu putem să zicem așa dinnainte că-i cu neputință.

Facerile în Guiana. Bousсенard trimete următoriu revaș oedacției revistei științifice franceze, noi îl traducem pentru a da de gândit acelor ce-și închipue că toate rbiceiturile oamenilor sînt numai de cît logice. Trebuie să fie și aice vre o pricină, dar care?

„Indată ce femeea simte cele dintăiū dureri, se tîrie până la malul riului, se pune jos și așteaptă nașterea fără să dea semne de durere prin țipete.

„Durerile se par destul de tari, dar nu țin de obiceiū mai mult de două ceasuri. Indată ce a scos copilul cel dintăiū țipet, fără a avea pe nime ca să o ajute, se viră în apa rece a riulului, se scaldă, își scaldă și copilul și se întoarce acasă.

„In timpul acesta femeile vecine se grămădesc cu zgomot în prejurul casei din care ies țipete îngrozitoare. Doctorul de loc bate cît ce poate într'o derabană de piele de cariacu, pentru a alungă pe Yozoc duhal cel reū. Nime nu se îngrijește de lehuză care, cum întră în locuința ieī, culcă copilul într'un hamac de bumbac, și începe a îngriji de un bărbat care urlă și se zbuciumă în alt hamac.

„Omul, de care vorbesc, ieste bărbatul femeiei! Iea îi pregătește o băutură întăritoare numită *matete*... Bărbatul o bea, scoate țipete dureroase și adoarme în mijlocul fumului gros făcut prin arderea unor buruene mirositoare aruncate pe jos de femeie.

(va urmă)

* * *

